

SIFATLI TA'LIM - KUCHLI JAMIYAT

Bozorova Mohira Ahrorovna

BDTI akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15052692>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish haqida fikr-mulohaza bildirilgan.

Kalit so'zlar: til, zamonaviy axborot, pedagogik texnologiyalar, moddiy olam, aqliy hujum, bumerang, blits-so'rov, klaster, keys-stadi, germenektiv suhbat.

Аннотация. В данной статье размышляется о том, что одним из важных требований к организации современного образования является возможность достижения высоких результатов в короткие сроки без чрезмерных умственных и физических усилий.

Ключевые слова: язык, современная информация, педагогические технологии, материальный мир, мозговой штурм, бумеранг, блиц-опрос, кластер, кейс-стади, герменевтическая беседа.

Abstract. This article reflects on one of the important requirements for the organization of modern education - achieving high results in a short time without excessive mental and physical effort.

Keywords: language, modern information, pedagogical technologies, material world, brainstorming, boomerang, blitz-survey, cluster, case study, hermeneutic conversation.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan malaka va ko'nikmalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, malaka va ko'nikmalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiya o'z mohiyatiga ko'ra subyektiv xususiyatga ega, ya'ni har bir pedagog ta'lim va tarbiya jarayonini o'z imkoniyati, kasbiy mahoratidan kelib chiqqan holda ijodiy tashkil etishi lozim. Qanday shakl, metod va vositalar yordamida tashkil etilishidan qat'i nazar pedagogik texnologiyalar:

- 1) pedagogik faoliyat (ta'lim-tarbiya jarayonining) samaradorligini oshirishi;
- 2) o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirishi;

3) o'quvchilar tomonidan o'quv predmetlari bo'yicha puxta bilimlarning egallanishini ta'minlashi;

4) o'quvchilarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishi;

5) o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi;

6) pedagogik jarayonda demokratik va insonparvarlik g'oyalarining ustuvorligiga erishishni kafolatlashi zarur.

Zamonaviy o'qitish texnologiyalari: interfaol metod texnologiyasi. Pedagogik texnologiyalardan majburan foydalanish mumkin emas. Bunda, eng avvalo, til ta'limining maqsadi va mazmunini nazardan qochirmaslik zarur. Boshqacha qilib aytganda, asosiy diqqat-e'tibor ta'lim mazmunidan o'quv materialini berish usuliga tamoman o'tib ketmasligi shart. Ta'lim berish vositasi, usuli bo'lmish axborot-kommunikatsion texnologiyalarning ulkan imkoniyatlariga tamoman mahliyo bo'lib, ularni o'qitishning yagona qolipi, andazasi sifatida qarash to'g'ri bo'lmaydi. G'arblik yirik mutaxassis K.Shennon ogohlantirganidek, bu sohada juda hushyor bo'lmoq talab etiladi, chunki barcha eshiklarni bitta kalit bilan ochib bo'lmaydi. Ona tili ta'limida bu borada juda ham ziyraklik bilan ish tutish maqsadga muvofiq.

Innovatsion texnologiyalarni amalga oshirishda, asosan, interfaol metodlardan to'liq foydalaniladi.

Har qanday mamlakatning kuch-qudrati uning intellektual salohiyati bilan belgilanadi. Bu esa bevosita ta'lim sifatiga bog'liq.

Ona tili mashg'ulotlarini ingertasiyalashgan ta'lim asosida tashkil etish quyidagi natijalarga olib keladi:

— ta'lim jarayonini bir xil qolipga tushib qolishdan saqlaydi va ta'lim oluvchilarning darsga qiziqishi pasayishining oldini oladi;

— ta'lim beruvchilarni o'z ustiida ishlashini taqozo etadi va ta'lim tizimida sifatli kadrlar qolishini ta'minlaydi;

— ta'lim oluvchilarning tafakkurida borliq xususida

— assotsiatsiyani shakllantiradi va rivojlantiradi;

— ta'lim oluvchilarda istalgan voqelikning sabab va oqibatini mantiqiy bog'lash hamda undan to'g'ri xulosa chiqarish ko'nikmasini paydo qiladi;

— ta'lim oluvchilarda mustaqillikni kuchaytiradi, mantiqiy va ijodiy tafakkurni tarbiyalaydi, tizimga soladi;

– ta’lim jarayoni ishtirokchilarining innovatsion texnologiyalardan xabardor bo’lishini ta’minlaydi;

– ta’lim oluvchilarga olamni, undagi turfaliklarni bir butun tarzda anglash va anglatish imkonini beradi.

Tabiiyki, ta’limda integratsion yondashuv soha mutaxassislaridan, fan o’qituvchilaridan chuqur bilim va yuksak salohiyatni talab etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv. Kompetensiya – inglizcha *competens* so’zidan olingan bo’lib, “layoqatli”, “qobiliyatli” kabi ma’nolarni ifodalaydi. Kompetensiyaviy yondashuv ta’limda har bir ta’lim oluvchining uquvi, layoqati va qobiliyati inobatga olinishini nazarda tutadi.

Ilmiy pedagogik, psixologik manbalarda berilishicha, kompetensiya, kompetentlilik o’ta murakkab, ko’p qismli, ko’pgina fanlar uchun mushtarak bo’lgan tushunchalardir. Shu boisdan uning talqinlari ham hajman, ham tarkibiga ko’ra, ham ma’no, mantiq mundarijasi jihatidan turli-tuman. Atamaning mohiyati, shuningdek, “samaradorlik”, “moslashuvchanlik”, “uquvlilik”, “yutuqlilik”,

“muvaffaqiyatlilik”, “tushunuvchanlik”, “natijalilik”, “xocca”, “xususiyat”, “sifat”, “miqdor” kabi tushunchalar asosida ham tavsiflanmoqda. Shunga ko’ra ta’lim kompetensiyalarini tasdiqlangan standartda keltirilgan ta’rif bo’yicha qabul qilamiz. DTSda belgilanganiga ko’ra, “kompetensiya (o’quvchining) – mavjud bilim, malaka va ko’nikmalarni kundalik faoliyatda qo’llay olish qobiliyati”.

Demak, ona tili mashg’ulotlari davomida kompetensiya kommunikatsiya (muloqot) ishtirokchilari tomonidan ta’limning aniq maqsadlariga qaratilgan nutq faoliyatini rivojlantirishga imkon beradigan bilim, ko’nikma, malaka va shaxsiy fazilatlar yig’indisini ifodalaydi.

Ona tili *kommunikativ kompetensiyasi* – o’rganilayotgan ona tilida so’zlashuvchilar bilan muloqot qilishni amalga oshirish qobiliyati va tayyorgarligi, shuningdek, ta’lim oluvchilarning o’zbek xalqi madaniyati, ma’naviyati, milliy qadriyatlarini dildan anglash, uni muloqot jarayonida taqdim eta olishini nazarda tutadi. Mazkur o’quv predmetini o’rganishning asosiy vazifalariga o’quvchilarda quyidagi kompetensiyalarni rivojlantirish kiradi:

Lingvistik kompetensiya ona tili imkoniyatlaridan yetarli darajada foydalana olish uchun tilning fonetik, leksik, orfoepik, orfografik, punktuatsion me’yorlarini yetarli darajada bilish va nutq faoliyati turlari(tinglab-tushunish, gapirish, o’qish va yozuv)da qo’llay bilishni nazarda tutadi.

Ijtimoiy-lingvistik kompetensiya soʻzlovchining muayyan nutqiy vaziyat, kommunikativ maqsad va xohish-istagidan kelib chiqqan holda kerakli lingvistik shakl, ifoda usulini tanlash koʻnikma va malakalarni oʻz ichiga oladi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiya autentik nutqning milliy xususiyatlari oʻzi yashayotgan mamlakatning urf-odatlarini, qadriyatlarini, marosimlarini va boshqa milliy-madaniy jihatlarini oʻziga mamlakat bilan taqqoslagan holda taqdim eta olish bilan bogʻliq.

Ijtimoiy kompetensiya ijtimoiy-lingvistik va sotsio-madaniy kompetensiyalarni oʻz ichiga oladi. U hozirgi koʻp madaniyatli dunyoda taʼlim oluvchilarda, avvalo, oʻz ona tilini puxta oʻrganish va shu orqali chet tillarini oʻrganish muhimligi tushunchasi, ona tilining barcha uslublarida muloqot qilish, oʻz ustida mustaqil ishlash va ijtimoiy moslashuv vositasi sifatida foydalanish ehtiyojini shakllantirish va rivojlantirish, fuqarolik, vatanparvarlik fazilatlarini tarbiyalashda, ona tili orqali madaniyatlararo muloqotni amalga oshirish istagi va xohishida namoyon boʻladi.

Diskursiv kompetensiya (diskurs – ogʻzaki yoki yozma nutq matni) matnni toʻgʻri talqin qilish va tuzish, shuningdek, shunga mos nutqiy muloqot turini tanlash uchun ogʻzaki va yozma (stilistik hamda tarkibiy qismlarini bilib olishni nazarda tutgan) matnlar tuzish malaka va koʻnikmalaridan iborat.

Kompensator kompetensiya ona tili muhitida nutqiy hamda ijtimoiy muloqot tajribasidagi kamchilik va nuqsonlarni ayrim verbal/noverbal vositalar yordamida toʻldirish, kommunikativ vaziyatda tushunmovchiliklar paydo boʻlganda takroran soʻrash, uzr soʻrash, sukut saqlash va h.lar orqali murakkab vaziyatlardan uddaburonlik bilan chiqib keta olish qobiliyatini nazarda tutadi.

Oʻquv-bilish kompetentsiyasi taʼlim oluvchining mustaqil bilim olish faoliyatida til va til orqali madaniyatlarni oʻrganishning kompetensiyalar yigʻindisi boʻlib, zamonaviy taʼlim texnologiyalaridan foydalanish bilan bogʻliq boʻlgan mantiqiy, metodologik va umumtaʼlim vazifalarni oʻz ichiga oladi.

Yuqorida sanab oʻtganlarimiz umumiy tarzda pragmatik kompetensiya sanaladi.

“Ona tili boʻyicha oʻrta umumtaʼlim bitiruvchilarining tayyorgarlik darajasiga qoʻyiladigan talablar”da oʻquvchilar quyidagi kommunikativ kompetensiyalarni egallashlari lozim:

- oʻquvchilarni erkin fikrlashga oʻrgatish;
- oʻz fikrini ogʻzaki va yozma shaklda oʻzbek tilining qonun- qoidalariga muvofiq ravishda toʻgʻri ifodalash;

–bir ma’noni turli shakllarda bera olish ko‘nikmasini shakllantirish;
–o‘zbek tilining ichki tuzilishi va tuzilish birliklari yuzasidan o‘rta umumiy ta’limda olgan bilimlarini mustahkamlash va kengaytirish;
–orfografiya va punktuatsiya qoidalarini singdirish;
–ish qog‘ozlarini yurita olish ko‘nikmasini berish; –olamni bilishda ona tilining ahamiyatini singdirish.

Kompetensiyaviy yondashuv ta’limda ijodkor, bunyodkor shaxs tarbiyasini nazarda tutadi.

Xo‘sh, ijodkor, bunyodkor shaxs kim?

Ijodkor, bunyodkor shaxs go‘yoki qo‘lida istalgan eshikni ochishga mo‘ljallangan bir dona kaliti bor kishiga o‘xshaydi. Istalgan eshikni ochishga mo‘ljallangan bir dona kalit egasi bo‘lgan ijodkor, bunyodkor shaxs uchun qirq birinchi eshikka duch keladimi yoki saksoninchi eshikka duch keladimi, bu uning uchun muammo tug‘dirmaydi.

Ta’lim sifatini oshirishdagi mavjud kamchilik va muammolarni bartaraf etish, bu yo‘ldagi maqsad va vazifalarni aniq belgilash, buning uchun jahonda tan olingan tajribalardan foydalanish, axborot texnologiyalarini pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan holda qo‘llash bo‘lajak mutaxassis kadrlarning kasbiy tayyorgarlik sifatini yaxshilashga xizmat qiladi, bu jarayon samaradorligini oshiradi. Ta’lim maqsadlarini oydinlashtirish, o‘qitish va o‘zlashtirish jarayonlarida qo‘llaniladigan turli texnologiya va usullardan foydalanish, mazmunga e’tiborni qaratish ta’lim muassasalari faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirishga olib keladi.

REFERENCES

1. Мирханова, Г. (2024). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИ. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 3(1), 76-80.
2. Мирханова, Г. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172-178.
3. Rustamovna, M. G. (2020). Rus tilshunosligida sinonim sozlar oquv lugatlarining tadrijiy rivojlanishi. *Oriental Art and Culture*, (III), 326-329.
4. Rustamovna, M. G. (2024). Linguistic Form of Terms in Explanatory Dictionaries of the Uzbek Language. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education* (2994-9521), 2(6), 589-591.
5. Mirxanova, G. (2021). Sinonim so‘zlar o‘quv lug‘atining megaqurilishi: Sinonim so‘zlar o‘quv lug‘atining megaqurilishi. *Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali*, 1(1).

6. Mirxanova, G. R. (2022). Stages of Enhancement of Synonym Dictionaries. *International Journal of World Languages*, 2(1).
7. Rustamovna, M. G. (2023). Presenting synonyms in the explanatory dictionaries of the Uzbek language.
8. Mirxanova, G. R. (2021). EMERGENCE AND STAGE OF DEVELOPMENT OF FIRST SYNONYM DICTIONARIES. *Scientific reports of Bukhara State University*, 5(2), 96-105.
9. Mirxanova, G. R. (2023). SYNTACTIC ANALYSIS OF WORKS OF ART IN ELEMENTARY SCHOOL TEXTBOOKS: METHODS AND APPLICATIONS.
10. Мирханова, Г. Р., & Сафарова, О. М. (2019). УЧЕБНЫЕ СЛОВАРИ–СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ УЗБЕКСКОМУ ЯЗЫКУ. *Вестник магистратуры*, (6-5), 41.
11. Rustamovna, M. G. Presenting synonyms in the explanatory dictionaries of the Uzbek.
12. Rustamovna, M. G. EMERGENCE AND STAGE OF DEVELOPMENT OF FIRST SYNONYM DICTIONARIES. *EMERGENCE*, 5, 24-2021.
13. DICTIONARIES, S. a teacher of the faculty of Primary education, BSU. *SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY*, 96.
14. Rustamovna, M. G. (2020). THE IMPORTANCE OF LEXICOGRAPHY IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION. *В научный сборник вошли научные работы, посвященные широкому кругу современных проблем науки и образования, вопросов образовательных технологий 2020.*-436 с., 165.
15. Eshqulova, G., Musurmonova, M., & Axmedova, D. B. (2022). Boshlang 'ich sinf ona tili darslarida nutqiy ko 'nikmalarni rivojlantiruvchi o 'quv topshiriqlarini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 72-75.
16. Axmedova, D. (2023, May). О 'ZBEK TILI KORPUSLARI SEMANTIK KENGAYTMASIDA "BOSH" LEKSEMASINING SEMANTIK IZOHLARIDAN FOYDALANISH XUSUSIDA. In «УЗБЕКСКИЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЗДАНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ И ПРАКТИЧЕСКОЕ СОЗДАНИЕ ВОПРОСЫ" Международная научно-практическая конференция (Vol. 2, No. 2).
17. Axmedova, D., & Eshqulova, G. (2022, June). TIL BIRLIKLARINI SEMANTIK TEGTLASHDA SEMEMA MASALASI. In «УЗБЕКСКИЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЗДАНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ И ПРАКТИЧЕСКОЕ СОЗДАНИЕ ВОПРОСЫ" Международная научно-практическая конференция (Vol. 1, No. 1).
18. Qizi, Y. B. A., Qizi, Y. H. A., & Axmedova, D. B. (2022). 2-SINF "ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI" DARSLARIDA O'QUVCHILARNING LINGVISTIK

KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(15), 51-56.

19. Qizi, S. M. A., & Axmedova, D. B. (2022). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING BILIM EGALLASHGA DOIR QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK ASARLARNING O'RNI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 43-46.
20. Axmedova, D. (2021). СЕМАНТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА СИСТЕМА И МОДЕЛЬ. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
21. Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гуруҳлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.
22. Akhmedova, D. B. (2020). SET OF SEMANTIC TAGS FOR UZBEK LANGUAGE UNITS: CONSTANTS AND OPERATOR CLASSIFIER. *Theoretical & Applied Science*, (2), 177-179.
23. Bahodirovna, D. A. (2020). SEMANTIC TAG CATEGORY IN CORPUS LINGUISTICS: EXPERIENCE AND ANALYSIS. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(1), 152-160.
24. Bahodirovna, A. D., & Khamidjanovna, A. F. IDEOLOGICAL AND ARTISTIC ASPECTS OF SAHBO LYRICAL HERITAGE. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 235.